

16 januari 2025

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Het onderwijsstelsel... kan het ook anders?
Een voorstel om het ook anders te gaan doen!
Door nieuwe leerwegen mogelijk te maken...

1 Inleiding

Dit is een ambitieus document, om het maar gewoon op voorhand te zeggen. Het is een stevige poging om met een open en een andere blik te kijken naar ons nationale onderwijsstelsel, voor hetgeen er zoal na de basisschool en de eerste fase van het voortgezet onderwijs in de aanbieding is. Het gaat erom een voorstel te ontwikkelen om tot aanpassingen te komen die het huidige onderwijsstelsel tot een meer flexibel geheel kunnen maken. Tevens moeten er leerwegen worden geschapen met als doel iedereen een faire kans te geven zich een goede plek te verwerven op de arbeidsmarkt – in de meest brede zin beschouwd – en deze te laten behouden door zich verder te kunnen ontwikkelen. Daarbij zal gerichte scholing van belang zijn, met medeneming van hetgeen ons Nederlandse onderwijsstelsel te bieden heeft, zeker als het de formele opties betreft.

Aan knoppen draaien...

We hebben dus behoorlijke ambities en dat in 2025. Het gaat om een voorstel dat vraagt om discussies in een jaar dat – het is alreeds een versleten cliché – zonder meer spannend, interessant en geruchtmakend gaat worden. Met alles wat er rond de begroting is gebeurd, breekt een periode aan waarin echt alle onderwijsinstellingen met volle kracht aan hun budgetknoppen dienen te gaan draaien om niet fors in het rood te komen. Maar goed, in de komende maanden zullen we mede daarop nader ingaan, om de effecten te monitoren en de consequenties onder de loep te nemen.

Wat er al op tafel ligt...

Nu is het zo dat ruim een jaar geleden een aantal rapporten rond een 'toekomstverkenning' is verschenen met aanbevelingen aan de overheid, rond het mbo, hbo en wo en daarmee rakend aan de inrichting van het stelsel. Ze liggen op de plank bij OCW en hopelijk niet op een plek alwaar ze worden bedekt met een dikke laag stof, ondanks het feit dat flink veel van de gedachten niet echt als realistisch kunnen worden aangemerkt. Wel vormen ze basis voor allerlei beschouwingen. Echter, de bezuinigingen en alle wetsvoorstellen rond de instroom van internationale studenten (hoeveel gaan er overigens van ons land naar 'elders'?) vragen alle aandacht van de politici en de onderwijskoepels. Dus, zit men wel op een voorstel te wachten om ook nog eens te gaan sleutelen aan het onderwijsstelsel zelf? Mogelijk niet, maar het mag geen belemmering zijn om het toch te doen.

Werkgroepje...

In de afgelopen tijd heeft een klein werkgroepje met inzet van de aanwezige expertise gekeken naar mogelijkheden om het stelsel een andere insteek te geven. Een deel van die discussies is al in een vorig nummer uit de doeken gedaan, rond de differentiatie en het maken van soepele leerwegen voor jongeren en volwassenen. Maar in dit nummer gaan we nog een stap verder en willen we proberen een aantal cruciale aanvullingen te benoemen. We zien dan wel wie zich daarbij aangesproken voelt.

Stip op de horizon...

Laten we als stip op de horizon het jaar 2035 nemen, dus nog zo'n 10 jaren te gaan om allerlei vernieuwingen stapsgewijs te kunnen doorvoeren. We weten dat aanpassingen ontzettend veel moeite zullen gaan vragen, ook al omdat 'men' wel tevreden is met wat we nu in het stelsel hebben ondergebracht. Hoewel, de flexibiliteit wordt als aandachtspunt gezien, net als de wijze waarop

jongeren in de huidige structuur worden 'geselecteerd'. Er zal dan zeker iets moeten gebeuren, met daden bij de vele woorden.

Focus op het initiële systeem...

De focus van de overheid is nadrukkelijk op het initiële stelsel gericht d.w.z. dat men een systeem in stand wil houden waarbij de jongeren tussen hun 11^e en – pak 'm beet – 22ste alles uit de studiekast moeten trekken, met financiële steun vanuit OCW voor de instellingen en voor de studenten. Na die periode is het aan het individu zelf om zich een weg te banen door het scholingslandschap en te bezien hoe een en ander kan worden gefinancierd. Ook de politieke discussies zijn op die fase gericht, met voor de buitenlandse instroom vooral aandacht met betrekking tot de masteropleidingen en wellicht het promoveren.

Focus op een langere periode...

Het stelsel zou er heel anders uit kunnen zien als we die initiële fase verlengen van het 11^e levensjaar naar het jaar waarin iemand 30 wordt. Dat zou inhouden dat bepaalde ho-opleidingen veel meer dan nu het geval is een deeltijdse of duale inrichting kennen. Ook kunnen ze in kleine stukken worden verdeeld, bijvoorbeeld met een studielast van 30 studiepunten per studiejaar (zoals nu al vaak geschiedt). Het mede inzetten van certificaten (micro-credentials) kan ook meer aandacht krijgen, om eventuele brugdelen in te bouwen, zeker van de ene naar de andere sector. We nemen deze gedachten nu nog 'in de zijlijn' mee, om de beschouwingen niet nog ingewikkelder te maken, maar ze zitten wel opgeborgen in het achterhoofd.

Kortom alvast...

Met deze inleidende stukjes geven we dus alvast in grote lijnen wat we met dit document beogen en willen gaan voorstellen. Zo komen er allerlei beschouwingen aan de orde. Dat vraagt om een forse investering van u om alles door te nemen. Neem er ook die tijd voor...

2 Inhoud

1	Inleiding	1
2	Inhoud	2
3	Opzet van dit document	3
4	Aspecten van het stelsel (nu en straks wellicht) - algemene principes en uitgangspunten	3
4.1	Invoering BaMa	3
4.2	Associate degree	4
4.3	Niveau 8 en de Applied Researcher	4
5	Belangrijke uitgangspunten	4
5.1	No dead ends	5
5.2	Structuur van het stelsel is leidend	5
5.3	'Stapelen' wordt 'leerwegen doorlopen'	5
5.4	Hoger... en het gebruik van de NLQF-niveaus	6
5.5	Afstemmen op doelgroepen	6
	<i>Vier namen voor hetzelfde begrip</i>	6
	<i>Volwassenen-onderwijs</i>	7
5.6	Begeleiding: structureel en een budget !!	7
5.7	Flexibiliteit inbouwen in het huidige stelsel, al gaandeweg... stap voor stap tot 2035	8
5.8	Kracht en waarde van elke leerweg voor het individu, de maatschappij en het werkveld	9
5.9	Waarde van opleidingen en complementeren met certificaten	9
	<i>Aanvullende scholing</i>	9
	<i>Bundel certificaten als 'waardedocument' (een idee...)</i>	10
5.10	Binair systeem voor het hoger onderwijs	10
5.11	PAC's	11
5.12	Positie mbo	11
6	Opmerkelijke zaken	11
6.1	Verschil in lengte van havo en vwo	12
6.2	Omgaan met de toelatingseisen voor hbo en wo, gelet op het gegeven dat mbo'ers zonder meer toegang hebben elke hbo-opleiding	12
6.3	Doorstroomroutes zoals Ad naar de Bachelor, hbo-bachelor naar wo-master, mbo naar een Ad- of bacheloropleiding: formats beschikbaar hebben	13
6.4	Niveaus 7 en 8 binnen het hbo - en allerlei koppels	13
	<i>Lectoren en koppels en onderzoek</i>	14
6.5	Indeling wo in bachelor en master - en ook doorstroom wo-bachelor naar hbo-master?	14

6.6	Verschillen in mogelijkheden van publiek-bekostigde instellingen versus private instellingen, met als metafoor het 'gelijke speelveld'	14
7	Out-of-the box denken als basis voor nieuwe leerwegen...?	14
8	Voorstel voor nieuw vorm te geven en specifieke leerwegen binnen het stelsel	15
8.1	Havo + 1 jaar speciaal mbo (6 jaren nominaal)	16
8.2	Havo + 1 jaar havo/vwo (6 jaren nominaal)	16
8.3	HV6 en V6 + 3 jaar hbo-Bachelor + 1 jaar Master (10 jaren nominaal)	17
8.4	Route mbo+Ad-specialist (3,5 jaar)	17
8.5	hbo-master research (dt/du) + Applied Researcher (4 jaren nomimaal)	17
8.6	wo-bachelor en dan hbo-master research (vt) + Applied Researcher (4 jaren nominaal)	18
8.7	Ad en aanvullend bachelorprogramma	18
9	Ter afronding dan ook nog even... (met een aanvullend, bijkomend voorstel...)	18
9.1	Volwassenenonderwijs	18
9.2	Applied Researcher	19
9.3	Aan de slag voor de komende jaren	19
9.4	Leerrechten: PSB en het besteden ervan – voorstel	19
10	Kortom	20

3 Opzet van dit document

Eerst geven we een aantal hoofdstukken waarin het draait om aspecten van het onderwijsstelsel zoals we dat nu hebben (en koesteren) en best kunnen gaan aanpassen als 'men' het daarover eens kan worden. Daarna lopen we aantal specifieke elementen van het huidige stelsel na, met commentaar van onze kant.

Vervolgens wordt gekeken naar aanvullingen binnen het stelsel, met daaraan gekoppeld een opsomming van onze kant van een aantal mogelijk nieuwe leerwegen die binnen het stelsel zijn te doorlopen – tenminste, als ons voorstel in de goede aarde valt en leidt tot plannen voor de komende jaren. Als u denkt dat die leerwegen het meeste interessante deel van dit document vormen, spring dan meteen naar hoofdstuk 8.

4 Aspecten van het stelsel (nu en straks wellicht) - algemene principes en uitgangspunten

We kennen in ons land een onderwijsstelsel dat al best een hele tijd meegaat. Veranderingen blijken in de praktijk lastig door te voeren, mede omdat het ergens aan het stuur draaien bij een bepaalde sector of binnen een specifieke leerweg uitermate veel gevolgen heeft voor de koers voor de rest van het onderwijsstelsel.

Ook is veelal te constateren dat de aanbieders van het onderwijs, zich een plek hebben kunnen verworven in dat stelsel, veelal niet weten hoe met de consequenties van aanpassingen om te gaan. Vaak is het een kwestie van niet durven om mee te bewegen, maar ook van angst voor hun doelgroepen als er nieuwe mogelijkheden worden ontwikkeld en vervolgens aangeboden. Dat zie je dan in alle geledingen, bij het hoger en middenmanagement, het onderwijzend personeel dat aan de slag moet gaan met aanpassingen en het andere personeel dat ook veel wijzigingen dient door te voeren, zonder exact te weten welke kant men zoal dient op te gaan.

Toch moet er nu wel een keer wat gaan gebeuren om het stelsel te 'herijken' en aanpassingen te kunnen plegen. Van veel kanten wordt daarom gevraagd, om meer flexibiliteit te hebben en ook voor volwassenen meer te kunnen doen rond het 'leven lang ontwikkelen'. De handen moeten maar gewoon in elkaar worden geslagen, door de belanghebbende organisaties.

4.1 Invoering BaMa

Bij de invoering van het BaMa-systeem, uit uitvloeisel van het vrijwillig meedoen als Nederland aan het 'beroemde' Bolognaproces, moest het wetenschappelijk onderwijs stevig aan de bak. De vierjarige opleiding met een indeling van '1 + 3' werd omgevormd naar een bacheloropleiding van drie jaren en een direct daarop volgende masteropleiding van minimaal een jaar. Dat ging nog redelijk geruisloos omdat het de universiteiten de kans gaf om tot allerlei gewenste vernieuwingen over te gaan.

Het hbo moest ook in het nieuwe systeem mee, maar de opleidingen waren al aanwezig met een lengte van vier jaren en daaraan hoefde in principe niet veel te worden gesleuteld. De hogescholen hadden wel meteen kunnen gaan werken met de naam 'bachelor-opleiding', maar men bleef simpelweg spreken van 'hbo-opleiding'. Daarmee werd echter de kans gemist om zich meer en meer te gaan oriënteren op de internationale samenwerking, al werd uiteraard in alle formele stukken de

te behalen Bachelorgraad vermeld. De internationale toevoegingen zoals 'of Science' en 'of Arts' kwamen er pas meer dan tien jaren later bij toen bleek dat juist die samenwerking ging stokken, met landen die werken met een unitair systeem dan wel alwaar de binaire aanpak leidde tot een sterke samenwerking tussen de universiteiten en hogescholen om samen het hoger onderwijs in te vullen.

4.2 Associate degree

Toen in 2006 de Associate degree werd ingevoerd, formeel maar wel eerst met 'pilots', verkramp-ten veel instellingen, samen met allerlei betrokkenen bij het hbo die beleidsmatig hechtten aan de oude situatie. Veel hogescholen bleven spreken van 'hbo-opleiding' voor het vierjarig programma om te benadrukken dat de graad Bachelor de meeste aandacht diende te hebben. Dat hield ook in dat de Ad geen prioriteit kreeg in het beleid van de hbo-onderwijskoepel aangezien er vervolgens reclame zou moeten worden gemaakt met een 'hbo-stelsel met een Ad en een Bachelor'. In de jaren daarna zijn bepaalde hogescholen om diverse redenen steeds hardnekkig blijven ontkennen dat met de Ad in de aanbieding meerdere leerlijnen mogelijk zijn, met een duidelijke flexibiliteit.

Pas een paar jaren geleden kwam men als hbo meer beleidsmatig in beweging, mede door het dalen van de aanmeldingen bij de bacheloropleidingen en de stijgende aandacht voor de Ad. Er is nu een goed functionerend landelijk Platform voor de Ad's en in het beleid en de (interne) aanpak van de VH is te merken dat het samenstel van Ad en Bachelor kansen biedt om nieuwe marken aan te boren. Dat daarbij het levenlang ontwikkelen een rol kan en moet gaan spelen is mooi meegenomen.

Het laat zien dat aanpassingen van het stelsel op verschillende manieren door de aanbieders worden geadopteerd, soms pas als anderen ermee aan de slag zijn gegaan en een en ander succesvol blijkt te zijn. Dat staat uiteraard los van veranderingen die gewoon van bovenaf, dus door de overheid, worden opgelegd en moeten worden doorgevoerd. Maar ook dan wordt in de aanloop naar dat soort wettelijk verankerde wijzigingen vaak een flink stuk politiek robbertje uitgevochten, zoals nu ook nadrukkelijk blijkt als het gaat om de plannen van de overheid – even los van het onderwerp.

Kortom, als er in dit document voorstellen worden gedaan om het stelsel op basis van een aantal mogelijk interessante uitgangspunten aan te passen en aan te vullen met nieuwe leerwegen, doen we dat met in het achterhoofd dat we hier en daar op veel gevoelige beleids-tenen gaan staan en dat diverse belanghebbenden links en rechts 'zandzakken voor de onderwijs-deuren!' gaan roepen, om ook daadwerkelijk met een stortvloed aan kleine, middelgrote en hele grote bezwaren te komen aandragen. Het weerhoudt ons er echter niet van om toch een aantal gedachten aan dit papier toe te trouwen, hopen dat er vernieuwdenkers zijn die de helpende hand durven te gaan bieden.

4.3 Niveau 8 en de Applied Researcher

Er wordt binnen het hbo stevig gewerkt aan experimenten rond het invoeren van een formele kwalificatie voortbouwend op de Master. Dat gebeurt met steun van OCW, leidend tot – wat de VH met de leden heeft afgesproken – een diploma met als naam van de kwalificatie 'Professional Doctorate (PD)'. Verderop komen we hierop terug, maar we denken aan een andere naam. PD lijkt sterk op PhD en bovendien is er geen internationaal streven naar deze 'graad'.

We sluiten aan bij het internationale naam: 'University of Applied Sciences' en het doen van onderzoek binnen deze nieuwe kwalificatie¹. Daarom pleiten we graag voor een naam die handiger is nl. 'Applied Researcher (AR)'.

5 Belangrijke uitgangspunten

Om goed van start te gaan met onze plannen geven we hier een aantal cruciale uitgangspunten die we voor de juiste ruggensteun van de nieuwe structuur willen hanteren. Het gaat om de hoofdlijnen in deze fase van het document, de details komen later hierbij wel opdoemen.

Het is van belang om nu ook hier nog eens helder te vermelden dat het huidige onderwijsstelsel in principe de 'ruggengraat' blijft van hetgeen we voor ogen hebben. Het gaat er niet om van alles overhoop te trekken, maar het gaat juist om het aanbrenge van nieuwe leerwegen met gebruikmaking van wat er al is en die met elkaar zorgen voor een grotere flexibiliteit voor studerende(n).

¹ Er wordt gesteld dat het niveau 8 van het EQF is maar daarvoor is nog geen procedure opgesteld. Dat zou moeten gebeuren via het NCP van het NLQF. Wel hanteert men de Dublin Descriptors, maar aangezien de NVAO nog geen partner hiervoor is, is het de VH zelf die aangeeft dat het niveau 8 betreft.

5.1 No dead ends

Als we het huidige stelsel vanaf het voorgezet onderwijs tot en met de PhD willen aanpakken, moeten we ervoor blijven zorgen dat er geen doodlopende leerwegen ontstaan – dus geen ‘dead ends’ waar lerenden ineens tegenaan lopen als ze een ‘weg’ zijn ingeslagen. In het stelsel moeten als zodanig drie soorten leerwegen zijn uit te zetten:

- Stappen zetten op een verticale wijze, dus een logisch vervolg op de opleiding die wordt gedaan, met als gevolg dat er sprake van leerwegen met nominale studieduren;
- Idem, maar dan door eerst een zijstap te zetten naar een belerende leerweg, om dan in voorkomend geval ook weer verticaal door te gaan, hetgeen een bepaalde ‘omweg’ kan opleveren, maar wel met een duidelijk doel in gedachten;
- Idem, maar als het ware ‘schuin oversteken’, hetgeen past bij het hebben van parallelle sectoren binnen het stelsel.

Iemand die het stelsel betreedt, moet op elk moment voor zichzelf kunnen zien en bepalen welke leerwegen er beschikbaar zijn, hoe bepaalde stappen zijn te zetten en wat de consequenties van een keuze zijn. Er moeten ook wel correcties haalbaar zijn als aan een volgend deel van de leerweg wordt begonnen en het beter is om op de schreden terug te keren en snel te wisselen. Er zal goed moeten worden bezien wat dit allemaal betekent als het gaat om de eisen die aan het stelsel worden gesteld.

Hierbij zal ongetwijfeld steeds door betrokkenen de nominale duur van leerwegen in ogenschouw worden genomen. Dat is natuurlijk ieders goed recht, maar de lengte van een formele leerweg (zoals hierboven met drie opties vermeld) is ook maar een gegeven. Studerende lopen ook vaak sowieso vertraging op en zoiets is ook niet van tevoren in te calculeren. Het gaat om het doel, het einde van de leerweg, om daarna te kunnen zeggen dat uiteindelijk toch de meest efficiënte en effectieve route is genomen – en dat persoonlijk sowieso onderweg veel kennis en andere competenties zijn opgedaan.

5.2 Structuur van het stelsel is leidend

Elk onderwijsstelsel kent een bepaalde structuur, voor opleidingen die een eigen nominale duur kennen. Op basis daarvan kunnen allerlei leerwegen worden uitgezet, herkenbaar voor iedereen die bepaalde scholing wil volgen. Dit betekent dat is steeds na te gaan hoe lang het duurt voordat een bepaald doel is bereikt, als zodanig op elk moment van de leerweg in beeld te brengen.

Maar zoals nu ook wel is te merken, kan desgewenst door instellingen zelf worden bezien of er kortere leerwegen mogelijk zijn. Bij mbo-hbo is dat vooral te merken. En voor vwo'ers die een hbo-bachelor in een jaar minder willen doen, heeft de wetgever een eigen wetsartikel in het leven geroepen. Maar dat moet allemaal worden gezien als aanvullend en specifiek ‘maatwerk’ binnen het stelsel om op die manier voor bepaalde groepen iets te kunnen doen binnen de bestaande kaders.

Het opmerkelijke hierbij is wel dat dergelijke ‘verkorte arrangementen’ en scenario's die daarmee te maken hebben, veelal geen lang leven beschoren zijn. Het gaat altijd maar om beperkte groepen en vervolgens gaat veelal het budget meespelen. Al snel duikt de vraag van het management op: Is het rendement eigenlijk wel voldoende? Dat is zeker het geval als zo'n arrangement uit een kortlopende subsidie wordt betaald. Het is dus verstandig om bij het verder gaan beschouwen van de voorstellen de reguliere structuur als leidend te beschouwen.

5.3 ‘Stapelen’ wordt ‘leerwegen doorlopen’

Het is een onderwerp dat regelmatig opduikt, het laten stapelen van opleidingen door groepen jongeren die mogelijk via een kortere leerweg op hun plek in het hoger onderwijs hadden kunnen komen – en dan zo ‘hoog’ mogelijk. De gestapelde route wordt in zo'n geval door allerlei beleidsmakers en politici als een onnodige omweg gezien en het wordt ook – vaak als zodanig terecht – beschouwd als het resultaat van een verkeerde verwijzing na de basisschool of van een verkeerde aanpak in de beginfase van het voortgezet onderwijs.

Maar het omgekeerde, het na een bepaalde opleiding overstappen naar een leerweg die beter past maar bijvoorbeeld eindigt op mbo-3, is ook een vorm van stapelen, al wordt het vooral als zodanig in een negatief daglicht geplaatst als het ‘afzakken’ naar ‘iets lagers’. Het gaat er echter om de ‘persoon qua identiteit en kunde op de juiste plaats’ te krijgen, om van daaruit binnen de werkloosbaan verder te werken aan de scholing en een effectieve ontplooiing. Dus, door steeds te wijzen

op de passende leerwegen en het ontbreken van doodlopende varianten daarvan, moet het toch mogelijk zijn om van het begrip 'stapelen' in een negatieve context af te komen.

Als binnen het stelsel iedereen in aanloop naar en op alle te benoemen 'knooppunten' van de aanwezige leerwegen een stevige vorm van persoonlijke begeleiding krijgt, moet het ook haalbaar zijn om hem of haar te wijzen op wat de consequenties van bepaalde keuzes zijn. Ook hoort daarbij het zo goed mogelijk aangeven waar in het stelsel 'correcties' een optie zijn, om weer ergens anders in een leerweg verder te gaan.

5.4 Hoger... en het gebruik van de NLQF-niveaus

Het valt niet te ontkennen dat overal in de wereld ouders graag zien dat hun kinderen zo snel en soepel mogelijk studeren en daarbij zo hoog als maar mogelijk is in het stelsel eindigen. Natuurlijk voelen jongeren dit ook haarfijn aan, met als resultaat een behoorlijke druk op de schouders die veelal zorgt voor stress en ongemakkelijke, persoonlijke gevoelens. Ook bij de instellingen is te zien dat men worstelt met het streven van studenten, samen met hun ouders, naar hogere niveaus en daarbij dus de universiteit zien als ultiem doel aan de studiehorizon. Moet iemand wel door kunnen gaan naar een volgende 'klas' of is het beter om op basis van de behaalde resultaten over te gaan op een verwijzing, naar een van de naastgelegen leerwegen. Is het beter om niet meteen naar het hoogste te streven, door op de toppen van het kunnen te moeten leren en studeren? Kan een omweg, mogelijk binnen het 'levenlang ontwikkelen', toch een betere optie zijn, met het advies aan het individu en de naast betrokkenen om bij het volgende 'knooppunt' opnieuw samen met de begeleiders te bezien wat de beste voortzetting is?

In dat kader zou het wellicht handig zijn, nu het NLQF formeel is ingevoerd, om vaker het niveau van dat raamwerk te hanteren en in de communicatie ook te gebruiken. Zo is in de formele context niveau 6 altijd een Bachelor en niveau 7 een Master, waar dan ook behaald. De oriëntatie kan worden benadrukt, dus 'academisch' en 'professioneel'. Ook begrippen als 'wetenschappelijk' als 'beroepsgericht' zijn te gebruiken. Anders gezegd, 6 en 7 passen ook bij het hoger onderwijs, als basis voor de communicatie.

We hebben geen mbo op de niveaus 5 en 6 zoals in een aantal andere landen, dus daar hoeven we geen rekening mee te houden. Wel is het van groot belang om het onderscheid tussen formele en non-formele opleidingen in de gaten te houden, dus wat er met private trajecten gebeurt als ze via het Nationale Coördinatiepunt (NCP) van het NLQF op een van deze twee niveaus zijn gepositioneerd. Daarom moeten de formele aanbieders duidelijk maken dat er een graad is verdiend, samen met het hebben bereikt van het bijbehorende niveau. Zoals bekend zullen het NCP en de Inspectie nauwlettend in de gaten gaan houden dat bepaalde begrippen niet worden misbruikt. Maar we nemen aan dat 'het publiek' het onderscheid snel zal begrijpen, en niet meer in de war zal geraken als ze ontvankelijk zijn voor vormen van communicatie.

5.5 Afstemmen op doelgroepen

Op dit moment hebben we een onderwijsstelsel waarin we voor het hoger onderwijs alleen maar de WHW kennen. Daarmee moeten alle doelgroepen het doen. Voor de andere onderwijssectoren kunnen bijvoorbeeld volwassenen een andere route volgen zoals het VAVO, als het gaat om vakken van het havo en vwo.

In de wet en de bijbehorende regelingen wordt gesproken over een drietal inrichtingen van het hbo en het wo: voltijd, deeltijd en duaal. Vroeger bevatte de WHW daarvan definities (omschrijvingen) maar die zijn daarin niet meer aan te treffen. Iedereen heeft bij elke inrichting* wel een beeld wat ermee wordt bedoeld. Maar voltijd en deeltijd kennen geen begripsbepaling, duaal wel maar daar wordt verwezen naar een artikel waar alleen maar iets staat over het kader, met bepaalde aspecten ervan. Daarmee is sprake van een vorm van 'cirkelredeneren'.

* Vier namen voor hetzelfde begrip

Even een tussennotoot hierbij want het is zo dat in het hbo en wo in de wandelgangen en veel van de documenten wordt gesproken over '*variant*'. Maar die term is nou nergens te vinden als het om de formele zaken gaat in de wetgeving, dus de WHW. Kijk maar:

- Bij de aanvraag e.d. van een nieuwe opleiding heeft de CDHO het over '*vorm*';
- Idem, maar dan bij de NVAO, daar is sprake van '*variant*';
- In de WHW wordt bij de OER gesproken over '*inrichting*';
- Idem, maar voor de vermelding in het RIO (voorheen het CROHO) staat '*karakter*'.

Opmerkelijk toch, vier verschillende benamingen voor hetzelfde. Iets voor OCW om daaraan iets te gaan doen?

Omdat definities van de inrichtingen ontbreken, zouden de volgende scenario's zonder meer mogelijk zijn (tenzij de NVAO er misschien een stokje voor steekt, of de Inspectie), om maar een paar voorbeelden te geven.

- Deeltijds studeren op twee of drie dagdelen, dus overdag naar school, en ook werkplekleren (leeruitkomsten);
- Voltijds studeren op twee dagen en drie avonden;
- Voltijds studeren met twee dagen werkplekleren (duaal) en twee dagen naar school;
- Duaal studeren, met drie dagen werken voor de opleiding, een dag naar school en een avond met groepswork voor de studie.

Het zou daarbij best kunnen dat iemand die (nog) recht heeft op studiefinanciering, formeel een voltijdse Ad- bachelor-opleiding volgt maar in de praktijk op een aantal avonden naar school komt, met een dag ter aanvulling. Dat kan bijvoorbeeld voor een specifieke groep worden geregeld, met mensen die in een bepaalde branche, bedrijfstak of sector van de arbeidsmarkt werkzaam zijn. Zoals gezegd, de NVAO kan bij een her-accreditatie kanttekeningen hierbij plaatsen, maar wettelijk mag het allemaal als zodanig.

Volwassenen-onderwijs

Er wordt al heel lang geroepen dat de WHW knellend is voor deeltijdse studenten. Er worden op diverse plekken wel specifieke zaken daarvoor geregeld, kijkend naar het BSA en zoiets als het in voorkomend geval minder dan 60 studiepunten per jaar programmeren, maar dat past niet allemaal bij het 'volwassenenonderwijs'.

In het kader van het streven naar een betere aanpak voor het 'leven lang ontwikkelen', met vooral volwassenen als doelgroep, zou het goed zijn om binnen de wetgeving meer onderscheid te maken bij het mogen inrichten van de diverse leerlijnen. Er zijn landen waarbij deze zijn opgebouwd uit certificaten die allemaal arbeidsmarktrelevant zijn. Een opleiding als zodanig wordt ook geaccrediteerd, met dezelfde graden als voltijdse en duale opleidingen², en met alles wat daarbij komt kijken.

Uiteraard wordt ernaar gestreefd om de overlap tussen de drie inrichtingen zo groot mogelijk te laten zijn qua programma's. Dat is logisch en het sluit ook aan bij nu simpelweg al gebeurt, met de verschillende trajecten. Maar het gaat erom dat dit ook formeel wordt vastgelegd. De overheid c.s. stelt heel formeel dat de drie varianten eenzelfde programma kennen, maar dan hebben ze het eigenlijk over het hanteren van gelijke leeruitkomsten (eindtermen, beroepsprofiel, opleidingsprofiel). Maar dit voorstel gaat wat verder nl. dat werkenden die studeren en dus al een baan hebben, best wat afwijkends mogen doen, binnen het opleidingsprofiel, met de kern voor iedereen gelijk.

Hiermee wordt niet getornd aan de structuur van het stelsel. Het gaat erom dat binnen leerwegen een andere vorm van flexibiliteit kan worden gebruikt. Hoe dit in de praktijk gaat uitwerken, is wat verder onderzoek vraagt, met de benodigde experts die daarmee aan de slag kunnen gaan.

5.6 Begeleiding: structureel en een budget !!

Het is duidelijk dat de onderwijswereld als geheel wordt geconfronteerd met stevige bezuinigingen. Dat brengt de bestuurders van instellingen ertoe om te bezien waar het met een onsje minder kan en waar met een pondje of een kilootje, om het zo maar eens te zeggen. Plannen voor nieuwe zaken en het aanpassen van allerlei scenario's binnen het eigen deel van het stelsel zullen dan ook niet worden toegejuicht.

Dat betekent niet dat er geen plannen op tafel kunnen en mogen worden gelegd. Daarbij is vaak een belangrijk argument dat de investeringen die worden gedaan, zich op termijn gaan terugverdienen. Dat maakt financiële directeuren toch vaak heel onrustig en wantrouwend want in die periode kan er ook weer van alles gebeuren, als het ware de plannen teniet doende. Managers zijn altijd onrustig en laten het vaak in de tijd niet toe om rustig aan de slag te gaan. Er moet nu eenmaal elk jaar worden 'gescoord', met beleidsvoorstellen, voornemens en verschuivingen, zeker als een nieuw management aan de bak moet gaan.

² Duale opleidingen zijn ontstaan uit de voltijdse opleidingen, voor jongeren die werken en studeren willen combineren. Daarom vallen ze ook onder de regeling voor de studiefinanciering.

Toch doen we een voorstel dat zonder meer op termijn leidt tot meer effectiviteit³. Het gaat eigenlijk om een beroep dat we doen op de overheid om daarover met alle onderwijskoepels in gesprek te gaan. Het betreft het reserveren van een percentage van de lumpsum voor het begeleiden van de leerlingen en studenten, dus in alle sectoren van het stelsel. Je zou daarbij kunnen denken aan een percentage van 2%, een mooi bedrag om binnen elke instelling een goed netwerk te onderhouden en in samenhang daarmee het laten draaien van een aantal nationale netwerken.

De overheid maakt er uiteraard een mooie, werkbare en effectieve regeling bij, om ervoor te zorgen dat elke instelling dit deel van het budget op de juiste wijze besteedt. Laten we maar gewoon op een rijtje zetten wat we hierbij voor ogen hebben:

- In de aanloop naar een knooppunt in het stelsel (dus het eind van een opleiding het programma ervan vastknopen aan daarbij passende opleidingen die kunnen worden gezien als voortzetting) wordt de lerende begeleidt in het maken van keuzes. Daarvoor is voldoende materiaal beschikbaar, zeker digitaal te benaderen door de lerenden.
- Hierbij wordt gewerkt binnen elke onderwijsinstelling met een netwerk van begeleiders. Voor een klas of opleiding is er een mentor, voor elke sector of domein daarbinnen een studiekeuzebegeleider⁴, met als coördinator binnen het geheel de decaan. Het is verder aan elke instelling om aanvullende keuzes te maken voor het begeleiden en informeren van de lerenden.
- Vervolgens is er als een soort spiegelbeeld ook voor de eerste fase van de vervolgleerwegen een soortgelijke structuur nodig. Het gaat er vooral om vanuit die invalshoek de juiste informatie te geven over het gaan volgen van een leerweg, met tevens aanvullende gegevens over hoe lerenden hun studiesucces daarvoor kunnen verbeteren als het gaat om de voorbereiding. Het gaat dan om de 'instroom- een aansluitcoördinatoren' binnen de instelling (dezelfde of een andere instelling, zoals bijvoorbeeld vanuit het vwo naar het wo, maar ook naar het hbo).
- Voor deze groepen (mentoren, keuzebegeleiders, decanen, instroomcoördinatoren) bestaan er landelijke netwerken, zoals nu ook veelal het geval is. Denk aan het LICA, LOS-HBO, BiOND (het eerdere NVS-NVL) en andere vaak ook regionaal geordende platforms. Uiteraard moeten deze uit het budget van 2% worden bekostigd, zoals nu ook al het geval is door een beroep te doen op ieders lumpsum. Maar het betekent tevens dat deze functies een eigen status hebben en in de desbetreffende nationale regeling worden vastgelegd.
- Er kan aldus een fijnmazige structuur in stand worden gehouden, met allerlei doelstellingen. Zo vindt daarbinnen de nodige scholing van nieuwe functionarissen plaats, samen met de bijscholing van de zittende personen. OCW, Inspectie, SBB, NVAO, UNL, VH, NCP, enz. zullen hun bijdrage hieraan kunnen leveren, als bijkomende taak.

5.7 Flexibiliteit inbouwen in het huidige stelsel, al gaandeweg... stap voor stap tot 2035

Het huidige stelsel gaat dus al een hele tijd mee. Bovendien is duidelijk dat het aanbrengen van veranderingen veel energie, tijd en geld vraagt. Er is altijd veel verzet tegen aanpassingen waarvan op zich wel duidelijk is dat er op de wat langere termijn voordelen aan zitten, maar het is juist de korte termijn – ook wel 'de waan van de dag' genoemd – die roet in het eten gooit. Zeker nu diverse experimenten niet volledig hebben opgeleverd wat ervan werd gehoopt en vervolgens de politiek zorgt voor bezuinigingen en discussies rond 'internationalisering', mag zeker niet worden verwacht dat er met voldoende enthousiasme aan het stelsel kan worden gesleuteld.

Daarom wordt het bestaande stelsel toch maar gewoon als basis-raamwerk genomen. De aanpassingen zitten 'm in het mogelijk maken van nieuwe leerwegen, door opleidingen aan elkaar te verbinden op een wijze dat er flexibiliteit binnen het stelsel gaat ontstaan. Het zijn aanpassingen die allemaal in de komende jaren op zichzelf staand kunnen worden gezien, beoordeeld, vormgegeven en vervolgens ingevoerd. Dat geldt ook voor nieuwe leerwegen zoals bijv. het in elkaar schuiven van mbo en Ad om een 'specialistische beroepsleerweg' te scheppen, op zichzelf staande binnen het stelsel. Een dergelijke aanpak zal mogelijk op minder weerstand stuiten dan door ook meteen de gehele structuur aan te pakken. Uiteraard zijn er prioriteiten te stellen, om te zien welke aanpak het beste effect heeft. Maar 'daar komen we wel uit'.

³ We denken heel positief, en dus niet aan een aanpak zodanig dat de financiële directeur een scenario kent waarbij een langstudeerder vrijwel niks kost: laat hem of haar maar aanschuiven bij bestaande groepen, en wel het wettelijk collegegeld in het laatje brengt. Het wordt niet toegestaan door het bestuur, vermoeden we...

⁴ Denk bij het middelbaar onderwijs aan de sectoren havo en vwo.

5.8 Kracht en waarde van elke leerweg voor het individu, de maatschappij en het werkveld

Elk deel van het onderwijsstelsel heeft z'n eigen waarde voor degene die een route volgt, voor de maatschappij die het geheel indirect financiert en voor het werkveld dat graag mensen heeft met de juiste 'skills' voor nu en straks. Dat moet ook gaan gelden als delen (opleidingen of fases daarvan) aan elkaar worden gekoppeld tot leerwegen. Aan het eind van een leerweg, als de studerende om allerlei redenen het stelsel (voorlopig) verlaat, moet in ieder geval hij of zij het idee hebben op dat moment het maximale uit zichzelf te hebben gehaald en dat 'de maatschappij' dat ook als zodanig herkent en op de juiste wijze erkent.

Dat betekent tevens dat 'de markt' zorgt voor de juiste beloning. Dat kan betekenen dat er gewoon een goed salaris wordt betaald voor degenen die instromen bij het werkveld. Het is daarbij superbelangrijk om naar de inhoud van de opleiding te kijken, met oog voor de oriëntatie die daaraan is gekoppeld. Dat kan betekenen dat er meer praktijk in de kwalificatie is opgenomen of juist meer theorie, en daarmee kan ook worden ingespeeld op de kansen die iemand krijgt. Zie ook de volgende paragraaf over dit aspect.

5.9 Waarde van opleidingen en complementeren met certificaten

Voor het hoger onderwijs geldt dat iedereen die dat wil en kan, met het betalen van het wettelijk collegegeld één Ad, één Bachelor en één Master mag proberen te behalen. Dat is een formeel gegeven waaraan naar onze mening moet worden gesleuteld. Het houdt in dat de overheid in die zin de focus heeft op het doorlopen van een 'verticale' route binnen het hoger onderwijs, met 5 en dan 6 en dan 7, als het gaat om de niveaus. Verbreding is dus niet een optie voor het studeren tegen wettelijk collegegeld, bijvoorbeeld door in plaats van na de Ad de Bachelor te gaan doen, simpelweg te opteren voor een tweede Ad. Dat mag nu ook wel, maar dan dient er 'instellingscollegegeld' te worden betaald. Mogelijk dat een hogeschool – die het zelf mag bepalen qua hoogte – ook werkt met het bedrag van het wettelijk collegegeld, maar dan is toch de vraag of het allemaal kostendekkend is, ook marginaal gezien.

Theoretisch zou iedereen in ons land naar het hoger onderwijs kunnen gaan. In de praktijk gebeurt het niet, om allerlei redenen. De aantallen die met een ho-getuigscrift het onderwijs verlaten, zijn in de afgelopen decennia onstuimig gegroeid en het is de vraag of het er nog significant meer zullen worden, bijvoorbeeld met de groei bij de Ad-opleidingen. De overheid gaat er in de plannings ook niet echt vanuit, wetende dat er geen budget voor is en men verwacht dat de slagingspercentages in het hbo en wo ongeveer gelijk zullen blijven.

Toch blijft het een discussiepunt, met het streven om meer hoger opgeleiden te hebben in ons land. Hoewel, er wordt ook van de kant van de overheid vooral gehamerd op het hebben van meer mbo'ers, vakmensen die heel praktisch bezig kunnen zijn en daarbij een aanvullende hoeveelheid theoretische kennis bezitten. Zij willen echter vaak ook naar het hbo en misschien nog verder, naar een Master in het wo. Dus is de vraag: Hoe houden we deze studenten 'aan boord' en hoe kunnen we ze 'aan het werk zetten' met hun diploma? Ja, zoals al gezegd, met veel salaris en het geven van een functie met een duidelijke status.. maar dat is eigenlijk niet gewoon 'voor de hand liggend'.

Aanvullende scholing

Echter, er ligt ook wel een ander scenario op de plank nl. door de mbo'ers (havisten en vwo'ers mogen ook best meedoen) een baan aan te bieden met aanvullende scholing en al doende verder een goede, juiste en maatwerkgerichte carrière aan te bieden. Eenmaal aan de slag kan het gaan om de volgende doelstellingen met die scholing:

- Er kan via de scholing een vorm van verdieping en dus specialisatie plaatsvinden, om beter in het vak te worden en zo op andere plekken inzetbaar te zijn;
- Het kan ook met het oog op een verbreding, door aanvullende scholing te volgen, en zo binnen de baan ook breder aan de slag te kunnen;
- Er kan scholing plaatsvinden binnen de baan met het oog op voortdurende aanvulling van competenties, om actueel aan de slag te kunnen blijven, op dat niveau en voor bepaalde kernactiviteiten op een hoger niveau;
- Iemand kan uiteraard gewoon doorgroeien door scholing te volgen op hogere niveaus en daarmee een volgende stap in de loopbaan te zetten.

In veel van deze gevallen kan ervoor worden gezorgd dat aan de certificaten een niveau van het NLQF wordt gehangen, om duidelijk te maken aan de persoon zelf en aan 'de buitenwacht' welke stappen op de loopbaanladder worden gezet. Dat kan bij bekostigde instellingen door eenheden te volgen en ook bij private aanbieders als deze hun kwalificaties aan het NLQF hebben gekoppeld.

Bundel certificaten als 'waardedocument' (een idee...)

Op die wijze kan iemand een bundel aan certificaten verwerven, op een hoger of ander niveau. Het is daarbij voorstelbaar dat zo'n bundel min of meer vergelijkbaar is met een formeel getuigschrift. Anders gezegd, als deze persoon zich met die bundel zou melden bij een hogeschool (of universiteit) zou aldaar een verklaring kunnen worden afgegeven over die gelijkwaardigheid, voor een bepaalde sector van het werkveld. Zo'n verklaring verhoogt op de wijze de 'status' van het individu, zonder dat er is gestreefd naar een formeel waardedocument van een universiteit (of hogeschool).

Er kan worden bezien hoe dit idee valt in te passen in het onderwijsstelsel en daaraan gekoppeld het streven naar een betere aanpak van het LLO, conform de gedachten die al door de overheid aan het formele papier zijn toevertrouwd en verder zullen worden uitgewerkt. Een paar suggesties:

- De overheid kan in zo'n geval een budget ter beschikking stellen voor deze persoon om door een onafhankelijke organisatie een document resp. verklaring te laten opstellen waarin de 'waarde' wordt beschreven⁵.
- Kijkende naar de aard van dit werk zou de overheid kunnen besluiten om deze activiteit onder te brengen bij het Nationale Coördinatiepunt (NCP) van het NLQF. Daarvoor kan een specifieke commissie voor in het leven geroepen.
- Voor wat hoort wat, zou je kunnen zeggen, maar het is een gedachte die verdere beschouwing behoeft. Iemand die bijvoorbeeld niveau 5 formeel heeft afgerond en op deze wijze wordt behandeld, zal in het geval er weer voor een Bachelor wordt gestudeerd bij een bekostigde aanbieder een nader vast te stellen instellingscollegegeld moeten betalen – als een idee.
- Maar... met al die certificaten zal een aanvullend programma best wel eens superkort kunnen zijn, door alle vrijstellingen.
- Het betekent eigenlijk dat in het kader van het LLO kan worden bezien wat betaalbare constructies binnen het onderwijsstelsel zijn.
- Er wordt hier gesproken over een persoonlijk budget, voor het laten opstellen van een 'scholingsverklaring'. Maar het geld is misschien ook te besteden aan bepaalde certificaten. Voedsel voor het voeren van discussies.

5.10 Binair systeem voor het hoger onderwijs

We kennen 'van oudsher' in ons land een binair systeem voor het hoger onderwijs, net als veel andere landen daarover beschikken. Het hbo en het wo hebben hun eigen ruimte gecreëerd in de loop der jaren, met hun specifieke oriëntatie en identiteit. Na de start van het BaMa-systeem hebben echter veel hogescholen geprobeerd om binnen het hoger onderwijs dichter naar de universiteiten te kruipen en tegen het academische karakter aan te gaan schurken. Niet om te komen tot fusies of tot instellingen met een gelijke status⁶, nationaal en internationaal, maar vooral om het 'onderzoek' een plek te geven.

In het verlengde daarvan ontstond het streven om te komen tot een aanbod op niveau 8, zonder dat eigenlijk op niveau 7 de hbo-masteropleidingen zich al in de volle breedte een volwaardige plek hadden verworven. Die aanpak is voorstelbaar, maar het is handiger om 7 en 8 'samen te nemen'.

We pleiten in dit document voor het blijven gebruiken van het binaire systeem, om de kracht ervoor zo goed mogelijk uit te buiten. Daarbij nemen we ook die hbo-master mee, net als niveau 8, maar dan wel met een andere benadering en een betere naam dan de hogescholen nu doen.

⁵ Het lijkt in meer of minder mate op het 'ervaringscertificaat' van een aantal jaren geleden. Maar daarin werd vooral gekeken naar de werkervaring, om te zetten in zo'n waardedocument. Hier gaat het om een 'scholingsverklaring'.

⁶ In 1993 werden de Polytechnics in Engeland ook Universities. Dat leidde tot het groeperen van de 'oude' universiteiten binnen hun eigen academische wereld en tot een vorm van verwarring bij het publiek. Maar het gaf de voormalige hogescholen de kans op zich ook wereldwijd op het aanbod van bachelor- en masteropleidingen te starten. Diverse private hogescholen in ons land gingen daarmee samenwerken om met allerlei bochtige constructies ook aan die 'ratrace' mee te gaan doen.

5.11 PAC's

De Ad-opleidingen kennen hun eigen positionering in het onderwijsstelsel. Het gaat om een tweejarig hbo-traject, met de optie om daarna met inzet van een aanvullend programma een bachelorgraad te verwerven. Het is aan de hogescholen om deze opleidingen en opties aan te bieden, dus het betreft duidelijk een beleidsmatige keuze. Dat geldt eveneens voor het bundelen van het aanbod in een of meer regio's, met een eigen gebouw en veelal een eigen vestigingsplaats om dichterbij hun partner-ROC's te kunnen werken. Onze naam daarvoor is het 'Professional Associate College'.

Het hebben van PAC's (en er kunnen best meer komen, nu de Ad in de belangstelling staat) is niet cruciaal voor het onderwijsstelsel op zich, maar het maakt het wel mogelijk om bepaalde leerwegen beter vorm te geven. Of een PAC een meer eigen positie dient te krijgen, om die betrokkenheid te kunnen versterken, is onderdeel van een mogelijk proces om het stelsel aan te passen.

5.12 Positie mbo

Er wordt dus door het bedrijfsleven aangegeven dat er veel mbo-afgestudeerden nodig zijn, en dan heeft men het vooral over de niveaus 3 en 4. Maar het probleem is dat er minder jongeren zijn die aan het mbo beginnen en vervolgens dat ze vaak met een mbo-4-diploma doorstromen naar een Ad- of een hbo-bacheloropleiding. Het laatste hoeft op zichzelf geen probleem te zijn want met een Ad op zak moet zo iemand ook altijd welkom zijn in bepaalde functies.

Maar laten we eens kijken wat de mogelijkheden zijn om het mbo meer bij jongeren (en werkenden) in het vizier te krijgen. We geven hier een drietal opties die ook in het stelsel een plek kunnen krijgen. Verderop komen we daarop nog apart terug.

- a. Er is voor jongeren een leerweg te maken⁷ die bestaat uit mbo-4 en Ad, maar dan smal en daarmee specialistisch ingericht. Het is een route met een lengte van 3,5 jaar (voor bepaalde sectoren zoals techniek 4 jaren) met voor het mbo-deel 2 jaren en voor het Ad-programma 1,5 jaar. Daarmee wordt een specifiek Ad-getuigschrift verworven als 'Ad-specialist', op niveau 5.
- b. Havisten – en zeker degenen die via het vmbo (mavo) naar het havo zijn gegaan – kunnen een mbo-programma van 1 jaar volgen, met o.a. keuzedelen⁸ die voortbouwen op het havo-profiel. Deze route is gericht op de arbeidsmarkt, maar uiteraard is het doorstromen naar een Ad een tweede optie.
- c. Degenen die mbo-4 hebben afgerond, kunnen een baan krijgen waarbij de werkgever een arbeidscontract afsluit met de betrokkenen over het volgen van verdere scholing. Het gaat dan om een contract voor twee jaren waarin branchediploma's zijn te behalen, gekoppeld aan niveau 5 van het NLQF. Dit wordt ook wel een 'Higher Apprenticeship' genoemd.

Het zullen vaak regionale arrangementen zijn, met ook regionale keuzedelen en branchediploma's die mogelijk een vrij deel hebben. Het ligt tevens voor de hand dat de ROC's kunnen samenwerken met een Professional Associate College (PAC) van een hogeschool in de nabijheid.

6 Opmerkelijke zaken

We noemen vervolgens een aantal opmerkelijke zaken als we het huidige stelsel in ogenschouw nemen. Het gaat dan vooral om opleidingen en trajecten die eindigen op de niveaus 4 en hoger binnen ons nationale systeem.

1. Verschil in lengte van havo en vwo;
2. Omgaan met de toelatingseisen hbo en wo, inclusief het gegeven dat mbo'ers zonder meer toegang hebben elke hbo-opleiding;
3. Doorstroomroutes zoals Ad naar de Bachelor, hbo-bachelor naar wo-master, mbo naar een bacheloropleiding;
4. Niveau 8 binnen het hbo;
5. Indeling wo in een bachelor en een master;
6. Verschillen in mogelijkheden van publiek-bekostigde instellingen versus private instellingen, met als metafoor het 'gelijke speelveld';

⁷ Deze optie is al eerder in onze nieuwsbrieven aan de orde gesteld en dus toegelicht.

⁸ Deze keuzedelen leveren stuk voor stuk een certificaat op. Iemand kan dus niet alles halen maar na een jaar met de behaalde keuzedelen de arbeidsmarkt op.

6.1 Verschil in lengte van havo en vwo

We hebben in ons land uiteraard te maken met het verleden als het gaat om het vandaag de dag hebben van twee gescheiden algemene onderwijsleerwegen die toeleiden naar het hoger onderwijs. Het havo komt min of meer voort uit de MMS en het vwo uit de HBS en het Gymnasium⁹. Er is in de vorige eeuw nog geprobeerd om het havo en het vwo samen te voegen tot een Lyceum, al dan niet met een meerjarige eerste fase, maar het doorbreken van wat er zoal was ingericht, bleek absoluut niet mogelijk. Er zijn dan ook verder geen pogingen in die richting meer gedaan.

Een dergelijke samenvoeging heeft een 100%-relatie met de inrichting van het hoger onderwijs, ook met een binair systeem. Havo en vwo samennemen zou betekenen dat er een havo-6 bij zou moeten komen want het inkorten van het vwo met een jaar is absoluut onbespreekbaar, ook in de internationale context. Maar het is dan niet per se nodig dat ook het hbo een jaar kwijtraakt en een driejarige bacheloropleiding (naast een Ad van 1,5 tot 2 jaren) moet gaan aanbieden.

Het vwo leidt in de huidige context voor het wetenschappelijk onderwijs (wo) en voor een deel ook voor het hoger beroepsonderwijs (hbo). In het wo is na de start met het BaMa-stelsel zodanig geworden dat vrijwel elke student een traject volgt waarbij na de Bachelor een Master wordt gedaan. Dat is een route van nominaal vier jaar of nog wat langer (vanwege de Master).

Het hbo kent al van oudsher een vierjarige opleiding, leidend tot de Bachelor. De hbo-master is dan voor veruit de meeste hbo'ers geen voor de hand liggende keuze en indien dat wel zo is, dan wordt toch veelal de overstap naar een masteropleiding van een universiteit gemaakt. De hogescholen willen dat dit verandert – en dus er ook een soort vijfjarig pad ontstaat, met een combinatie van Bachelor en Master. Dat lijkt toch wel een illusie, gezien het gegeven dat de doelgroepen in het hbo een beroep willen uitoefenen met de Bachelor... We komen er nog op terug.

6.2 Omgaan met de toelatingseisen voor hbo en wo, gelet op het gegeven dat mbo'ers zonder meer toegang hebben elke hbo-opleiding

Het is opmerkelijk dat havisten en vwo'ers die naar het hbo willen, aan allerlei eisen moeten voldoen en de mbo'ers zonder meer door kunnen stromen. Dat is het gevolg van onder meer:

- het hebben van profielen bij het havo en vwo, met aanvullende vakken;
- de hervorming van het mbo, op basis van competenties, en het zich richten op de arbeidsmarkt, ook al moet op niveau 4 de doorstroom naar het hbo mogelijk worden gemaakt; daarbij is het vrijwel ondoenlijk om eisen te stellen, aan vakken, onderdelen, soorten competenties en dergelijke;
- het nooit hebben besloten om binnen het mbo ook profielen te maken op basis van de keuzedelen – die toch 15% van de studielast omvatten; er zijn keuzedelen waarbij mbo'ers worden voorbereid om het hbo, inclusief een algemeen keuzedeel dat gericht is op het hbo en de doorstroom;
- het hebben geprobeerd om te werken met het maken van koppels mbo-hbo op basis van sectoren en domeinen, maar gelet op de statistieken over uitval, switchen en het langer over een studie doen bleek dat hieruit geen verhoging van het studiesucces voortvloeide;
- het in de wet opnemen van de mogelijkheden om als VH en MBO Raad met elkaar te bezien hoe de doorstroom meer effectief kan plaatsvinden, maar dat er geen (zichtbare) initiatieven zijn op dat niveau om hieraan concreet inhoud te geven;
- de wil in het mbo om samen met het hbo en wo eenzelfde status te hebben, met het opleiden van studenten, maar dat ze dan met een mbo-diploma ook direct aan de slag kunnen met een hoger salaris;
- er nog steeds CvB's van ROC's zijn die vinden dat de Ad thuishoort bij het mbo, maar dat er geen initiatieven worden genomen om in de private sfeer tot een mbo-opleiding op niveau 5 te komen.

Mede gelet op andere leerwegen zoals de combi mbo-Ad-specialist zou het niet vreemd zijn als de VH en de MBO Raad met elkaar om tafel gaan om te bezien hoe de samenwerking tussen mbo en hbo meer gestalte kan krijgen. Minder dan de helft van de mbo-instroom haalt in zes of minder jaren het bachelorgetuigschrift. Deze studenten vallen ook relatief vaak uit of switchen naar een

⁹ Jonge lezers moeten maar zelf gaan uitzoeken waar die afkortingen voor staan – of hun ouders gaan raadplegen...

andere opleiding. De Ad is een mooi 'instapmogelijkheid' voor mbo'ers, zo blijkt nu. Dus, pak de wetgeving erbij en ga kijken wat er mogelijk is qua instroomwensen, denkend aan keuzedelen die voorbereiding op het hbo bieden. En uiteraard, onderzoek wat de PAC's kunnen doen in een regionale setting.

6.3 Doorstroomroutes zoals Ad naar de Bachelor, hbo-bachelor naar wo-master, mbo naar een Ad- of bacheloropleiding: formats beschikbaar hebben

Als we kijken naar het huidige stelsel vallen er een paar zaken op als het gaat om het aan elkaar koppelen van opleidingen. Het gaat om het verbinden daarvan op basis van een arrangement tussen de betrokken instellingen, en zelfs om het hanteren van hetgeen in de wet is vastgelegd. Voor de doorgang met een hbo-bachelor naar een wo-master is relatief veel geregeld voor de studenten. Bij het vervolg met een Ad naar een aanvullend bachelorprogramma is dat dus helemaal niet het geval, los van de 'verplichting' voor de afleverende instelling om aan te geven welke mogelijkheden er zijn. Dat geldt tevens ook voor de doorloop van het mbo naar een Ad- dan wel een bacheloropleiding, een zaak die – zoals hierboven vermeld – simpelweg op basis van 'vrijwilligheid' in handen ligt van de ROC's en de hogescholen. Wat bij de Ad overigens wel een optie is, is dat een deel van het programma op een mbo-locatie kan worden verzorgd en dat maakt het afmaken ervan op de hbo-locatie een stuk eenvoudiger. Maar ja, bij de bekostigde instellingen is de belangstelling hiervoor nog steeds minimaal.

Met het voorstel in dit document zullen er meer van deze leerwegen komen, door het aan het elkaar smeden van een paar opleidingen of delen daarvan. Het lijkt handig om de opgedane ervaringen met de bestaande koppels te gebruiken voor het beoordelen van deze leerwegen op mogelijkheden en uiteraard op eventuele belemmeringen.

Om deze koppelingen te kunnen gebruiken waarvoor ze bestemd zijn nl. het scheppen van meer flexibiliteit, is het idee om hiervoor een algemeen format te gaan ontwikkelen.

6.4 Niveaus 7 en 8 binnen het hbo - en allerlei koppels

Als we kijken naar het wetenschappelijk onderwijs dan zou je kunnen spreken van een paar interessante koppels van opleidingen:

1. Bachelor + Master, voor veel studenten een aan elkaar gesmeed en het is een doorlopend koppel... en daarmee als het ware een must...;
2. (Research) Master + PhD, voor een specifieke groep studenten die daarvoor in aanmerking komen, meteen na elkaar doorlopend dan wel te doen met een aantal jaren onderbreking.

Als we een dergelijke exercitie toepassen op het hoger beroepsonderwijs in onze nieuwe opzet, is het voorstelbaar dat we de volgende koppels tevoorschijn toveren:

1. Ad + hbo-Bachelor (aanvullend programma), voor een deel van de studenten inhoudelijk aan elkaar gekoppelde programma's;
2. Hbo-Bachelor + wo-Master, voor degenen die direct de Bachelor gaan doen en dan opteren voor een wetenschappelijke masteropleiding;
3. Hbo-Bachelor + hbo-Master, voor een aantal studenten een direct vervolg, maar ook vaak voor werkenden die een hbo-Master als impuls zien voor hun loopbaan;
4. Master + AR (Applied Researcher), voor twee doelgroepen:
 - Een doorloop voor hetgeen bij 2 staat, maar dan binnen het hbo blijvend, met een praktische onderzoeksmaster op zak;
 - Zij-instroom van werkenden die in een werkomgeving bezig zijn met onderzoek en graag 'niveau 8' willen aantonen en gebruiken voor hun loopbaan.

Naast het hebben van een algemeen format voor het koppelen van opleidingen en wat specifieker voor de koppels zoals hierboven vermeld, zou het zonder meer handig en aanbevelingswaardig zijn om voor elk koppel binnen dat algemene format ook specifieke zaken aan de orde te stellen. De betrokken instellingen kunnen daarmee hun voordeel doen door hun eigen aanvliegroutes erin op te nemen.

Een recent voorbeeld is het document dat is opgesteld onder regie van het Landelijk Platform Ad's over de doorstroom met een Ad-getuigschrift naar een bacheloropleiding. De verwante koppeling ligt dan voor de hand, maar er worden ook aanwijzingen verstrekt voor alle andere scenario's met minder verwantschap.

Lectoren en koppels en onderzoek

Binnen het hbo kennen we de lectoraten. De lectoren zijn betrokken bij het doen van onderzoek, binnen een of meerdere opleidingen, en kunnen in voorkomend geval worden ingezet om te kijken of bij bepaalde koppels de onderzoekscomponenten op elkaar kunnen worden afgestemd. Bij het koppel Master-AR ligt dat voor de hand, maar dan moet het ook in praktische zin een plek krijgen in de afspraken die het betrokken management aan beide kanten met elkaar maken. Uiteraard kan daarin worden meegenomen hoe de gehele leerweg het beste is te stroomlijnen, met specifiek onderzoek naar het studiesucces.

6.5 Indeling wo in bachelor en master - en ook doorstroom wo-bachelor naar hbo-master?

Bij de invoering van het BaMa-systeem werd door de universiteiten het geheel van de leerweg Bachelor-Master aan elkaar geknoopt, zoals men dat daarvoor ook was gewend. Maar op een gegeven moment is die aanpak losgelaten en kan iedereen die een wo-bacheloropleiding heeft afgerond een eigen keuze voor een Master maken, ook bij een andere universiteit.

Maar als die vrijheid er binnen het wetenschappelijk onderwijs is... en veel hbo-bachelors naar de wo-master willen doorstromen... waarom wordt er dan niet voor praktisch ingestelde wo-bachelors meer gedaan met het kunnen gaan doen van een hbo-masteropleiding? Natuurlijk, 'iedereen' wil graag niet alleen qua niveau zo hoog mogelijk eindigen in het initiële onderwijs maar dan ook het liefst bij een universiteit. Maar als de nadruk met het NLQF ook weer wat meer op het niveau komt te liggen en er zijn opties om in het hbo het diploma Applied Researcher te behalen... waarom dus ook niet juist daarvoor meer reclame te maken?

In de afgelopen jaren is in de discussie over het hebben van een binair stelsel in ons land vaak naar voren gebracht dat diverse (en misschien een behoorlijk aantal) opleidingen in het wetenschappelijk onderwijs eigenlijk thuishoren bij het hbo d.w.z. dat de beroepsgerichte component steeds groter is geworden. Als we dit als zijnde juist aannemen, kan de doorstroom vanuit een wo-bacheloropleiding naar een hbo-masteropleiding alleen daardoor al heel succesvol worden.

6.6 Verschillen in mogelijkheden van publiek-bekostigde instellingen versus private instellingen, met als metafoor het 'gelijke speelveld'

Het is in de afgelopen decennia niet gelukt, als overheid, om samen met de betrokken koepels – en dan vooral de VH en de NRTO – te komen tot concrete kaders en spelregels voor het zgn. gelijke speelveld. Gelukkig wordt er nu weer een poging gedaan door de overheid, via een brief aan de TK en aan de CvB's van alle instellingen, met voorstellen om de beleidsregel rond het privaat handelen van bekostigde hogescholen aan te passen. In LeiDocumenten 100 en 100A zijn we daarop heel uitgebreid ingegaan, tevens met een eigen voorstel.

Wat natuurlijk nog steeds ontbreekt is het bezien hoe de rpho's, dus de private hogescholen en universiteiten, nu juist van hun kant zouden moeten handelen op dat gelijke speelveld. Ze moeten met hun opleidingen voldoen aan de accreditatie-eisen van de NVAO, maar verder hoeft de doelmatigheid niet te worden aangetoond en kunnen ze zonder meer delen van opleidingen in de scholingsmarkt opzetten. Ook kan zoiets worden gedaan met maatwerkprogramma's voor bepaalde doelgroepen, mede door daarin delen van geaccrediteerde opleidingen op te nemen. Daarbij mag uiteraard niet het NVAO-logo worden gebruikt, maar de belofte van het verkrijgen van vrijstellingen voor delen ervan voor een formele opleiding mag weer wel. Uiteraard kunnen deze programma's ook bij het NCP worden ingebracht voor inschaling bij het NLQF maar daar zal men veelal de meerwaarde er niet van inzien. Mogelijk zal bij de komende discussies over het gelijke speelveld en de rol en inbreng van alle betrokken partijen dit ook aan de orde komen.

Dat gezegd hebbende, is het uiteraard zo dat het stelsel dat we nu hebben en onze nieuwe leerwegen die we in dit document schetsen en voorstellen, simpelweg voor alle aanbieders gelden. Daarvoor maken in dit geval geen onderscheid.

7 Out-of-the box denken als basis voor nieuwe leerwegen...?

In dit document doen we in het volgende hoofdstuk een voorstel voor een aantal aanvullende leerwegen binnen het bestaande onderwijsstelsel, om meer flexibiliteit te scheppen en bepaalde doorsteken mogelijk te maken. Maar er blijft natuurlijk altijd nog van alles te wensen over. Als je iemand de vrije hand zou geven om 'buiten de doos' te gaan brainstormen, rollen er nog wel wat interessante voorstellen uit. Kijk maar:

- Bepaalde hbo-bachelor-opleidingen kunnen best korter maar zeker ook langer gaan duren. Denk aan de PABO met een vijfde jaar waarin een specialisatie kan plaatsvinden. Hetzelfde geldt voor een opleiding als HBO-V. Uiteraard zitten daar duale componenten bij, ook wel werkpleklers genoemd.
- Hogescholen en universiteiten zouden voor vwo'ers een gemeenschappelijk eerste jaar kunnen inrichten, met zowel halverwege als aan het eind de keuzemogelijkheid om verder te gaan met een driejarige bachelor in het hbo dan wel wo (dus nog twee jaren te gaan).
- Binnen het wetenschappelijk onderwijs kan ook een Associate degree worden gevestigd, maar dan alleen in deeltijd. Een wo-bachelor duurt 3 jaren, dus de wo-Ad zou 1,5 jaar voltijds duren en 3 jaren in deeltijd.
- Het idee van een Higher Apprenticeship zoals dat in Engeland is ingevoerd, past zonder meer bij onze Ad-opleidingen. Het betekent dat in branches, bij bedrijfstakken of grote bedrijven mensen in bepaalde functies worden opgeschoold gedurende twee jaren maar dat de eenheden nadrukkelijk passen bij het werk dat gedurende die jaren wordt gedaan. Het is maatwerk met het aanbrengen van beroepsgerichte 'accenten', maar dan wel onder de accreditatie die een aanbieder heeft voor alle andere opleidingen.
- De rol van Artificial Intelligence (AI) zal in de komende jaren groter worden. De hele grote ICT-bedrijven zijn druk bezig om in te spelen op het online leren en daarbij AI te gebruiken, op allerlei manieren. Het zal ook leiden tot meer vraag qua scholing met betrekking tot kortere trajecten, vooral gericht op skills d.w.z. kerncompetenties die langere tijd bij de meeste banen meegaan. Daar omheen verandert er voortdurend van alles en daarop zal de bijscholing zijn gericht. Het inzetten van AI bij werk en scholing zal een grote rol bij dit alles te zien geven.
- Met alle dynamiek binnen het werkveld zullen de formele opleidingen ook steeds sneller dienen te worden geactualiseerd. Een opleiding die in jaar X is geaccrediteerd, zal in jaar X+3 mogelijk al voor een groot deel moeten zijn aangepast. Dat gebeurt door de instelling geheel op eigen houtje zonder aan de NVAO te vragen of het nieuwe programma wel aan alle eisen en criteria voldoet. Uiteraard komt men in het jaar X+6 langs als NVAO-commissie, maar gaan ze dan alles volledig onder de loep nemen, en ook kijken wat er zes jaren eerder is goedgekeurd? Misschien dat het proces anders moet, tevens met een andere rol voor de NVAO – in ieder geval een aanvullend activiteit nl. het kunnen adviseren van formele opleidingen. Waarom zou men niet gewoon op elk moment dat er aanpassingen gepland staan voor het programma, kunnen aankloppen in Den Haag om samen te bezien welke mogelijke aanvullende maatregelen handig zijn in het kader van de kwaliteitsborging. Idee?

8 Voorstel voor nieuw vorm te geven en specifieke leerwegen binnen het stelsel

Na al deze beschouwingen willen we onze belofte gaan inlossen. In dit hoofdstuk stellen we een aantal specifieke leerwegen binnen het stelsel aan de orde, om er dus voor te zorgen dat er meer flexibiliteit mogelijk is voor degenen die daarvoor in aanmerking komen. De leerwegen worden visueel toegelicht, met een korte beschrijving ervan. Daarbij dient men zich te realiseren dat het gaat om mogelijkheden die verder onderzoek vergen en nader moeten worden geanalyseerd.

Het huidige stelsel ziet er heel schematisch als volgt uit, zonder de huidige doorstroommogelijkheden aan te geven met pijlen en dergelijke. De Master kan langer dan een jaar duren. Voor de PhD staat geen nominale duur in formele zin.

MBO	HBO	WO
		PhD/Dr
	M	M
	B-4	B-3
(mbo-4)	B-3	B-2
mbo-3	Ad-2	B-1
mbo-2	Ad-1	vwo-6
mbo-1	havo-5	vwo-5
vmbo-4	havo-4	vwo-4
vmbo-3	havo-3	vwo-3
vmbo-2	havo-2	vwo-2
vmbo-1	havo-1	vwo-1

We geven vervolgens een aantal interessante en opvallende nieuwe leerwegen die binnen het stelsel als aanvulling kunnen worden gezien. Natuurlijk zijn er meer mogelijkheden dan we hier noemen, zeker als er wordt gestreefd naar verkorting op basis van het geven van vrijstellingen.

Mogelijk dat op een gegeven moment een soort catalogus komt waarin ze allemaal worden vermeld, met een handboek erbij hoe daarmee om te gaan (je weet maar nooit).

8.1 Havo + 1 jaar speciaal mbo (6 jaren nominaal)

Er zijn havisten die praktisch zijn ingesteld en graag in verlengde van hun profiel (en de aanvullende vakken) meer beroepsmatig willen worden opgeleid. Ze kiezen dan niet voor een Ad- of een Bacheloropleiding, maar voor een praktisch ingericht jaar bij een ROC.

In dat jaar volgen ze een maatwerkprogramma dat is samengesteld uit een aantal keuzedelen die door het ROC worden aangeboden en aansluiten op het gevolgde havo-profiel.

Daarbij is het uitgangspunt dat dit ene jaar door de overheid wordt bekostigd en dat de betrokkene daarna het mbo verlaat.

Hiermee kan deze persoon met het verworven vakmanschap de arbeidsmarkt op, met theoretische en praktische bagage. Uiteraard staat nog steeds de doorstroom naar de Ad- en de Bachelor bij een hogeschool open, op basis van de nadere vooropleidingseisen.

6	MBO – keuzedelen
5	Havo-5
4	Havo-4
3	Havo-3
2	Havo-2
1	Havo-1

Deze persoon beschikt dus over het havo-diploma en een mbo-verklaring waarin de keuzedelen die in dat jaar worden behaald (en elk een certificaat kennen), staan beschreven, met een verdere toelichting.

8.2 Havo + 1 jaar havo/vwo (6 jaren nominaal)

Er zijn havo-afgestudeerden die graag naar de universiteit willen. Er zijn in dat geval twee opties: het vwo-diploma behalen (veelal in twee jaren) of naar het hbo gaan om zich vervolgens met een propedeuseverklaring bij de bacheloropleiding op zak bij een universiteit te melden.

Met een nieuwe leerweg voor deze doelgroep wordt 'de middenweg bewandeld' nl. door havisten die aan bepaalde selectiecriteria voldoen, een jaar (en niet langer omdat altijd nog de doorstroom naar het hbo op basis van het havo-diploma een optie is) de kans te geven om op basis van hun gevolgde havo-profiel vwo-vakken te volgen die zowel een verdieping van de havo-vakken vormen als tegelijkertijd ervoor kunnen zorgen dat de betrokkene voldoet aan de vakken-eisen, die ook gelden voor een vwo'er (vakken dus binnen het profiel en in het vrije deel) die naar het wo wil doorstromen.

6	havo-vwo-6 (HV6) – met kernvakken en vereiste vakken
5	havo-5
4	havo-4
3	havo-3
2	havo-2
1	havo-1

Het is aldus een kwestie van maatwerk, voor een viertal profielen en een aantal vakken die veelal door de universiteiten worden vereist om toegelaten te worden.

Er vindt een selectie plaats voor deze doorstroom, om te voorkomen dat de leerweg een doorsteek wordt voor alle havisten. Er is een jaar beschikbaar om aan de eisen van dit jaar te voldoen. Lukt het niet, dan staat nog altijd de doorstroom naar het hbo open.

Degenen die dit havo/vwo-6-jaar doen, ontvangen aan het eind ervan een specifiek diploma, met daarop vermeld wat de behaalde resultaten zijn geweest. Indien niet alles is behaald, wordt er een vwo-verklaring afgegeven, met in formele zin een certificaat per positief afgerond vak en onderdeel.

8.3 HV6 en V6 + 3 jaar hbo-Bachelor + 1 jaar Master (10 jaren nominaal)

Degenen die de route 'havo + 1 jaar havo/vwo' dan wel de reguliere vwo-opleiding hebben afgerond, kunnen bepaalde voorwaarden een vierjarige hbo-leerweg volgen die uit twee delen bestaat:

- hbo-bachelor-opleiding in 3 jaren
- hbo-master-opleiding van 1 jaar.

De master-opleiding is een specialisatie van de hbo-bachelor, met een duidelijke verdieping.

10	M-1	
9	hbo-B-3	
8	hbo-B-2	
7	hbo-B-1	
6	havo/vwo-6	vwo-6
5	havo-5	vwo-5
4	havo-4	vwo-4
3	havo-3	vwo-3
2	havo-2	vwo-2
1	havo-1	vwo-1

Hierbij vindt een selectie plaats. Voor degenen die de route via de havo volgen, dus met een profiel en in het 6^e jaar een vwo-aanvulling op allerlei kern- en vereiste vakken, zijn alleen trajecten mogelijk waarop de focus met het profiel heeft gelegen.

Voor alle duidelijkheid moet worden aangetekend dat degenen die een diploma havo, vwo of mbo hebben, kunnen instromen bij een vierjarige bacheloropleiding of een tweejarige Ad-opleiding:

hbo-bachelor 4					
hbo-bachelor 3					
hbo-bachelor 2			Ad-opleiding 2		
hbo-bachelor 1			Ad-opleiding 1		
mbo-4	havo-5	vwo-6	mbo-4	havo-5	vwo-6

8.4 Route mbo+Ad-specialist (3,5 jaar)

Een specifieke route kan worden opgesteld voor degenen die zich voor een bepaald beroep willen specialiseren en daarbij een 'smalle, kernachtige' route volgen met twee jaren mbo en anderhalf jaar Ad. In de opleiding zijn dus alleen de kerncompetenties opgenomen. Het levert een speciaal mbo- en een Ad-diploma op.

3,5	Ad
3	Ad
2	MBO
1	MBO

Het gaat om samenwerking tussen ROC's en een hogeschool, met het regionale werkveld.

8.5 hbo-master research (dt/du) + Applied Researcher (4 jaren nomimaal)

Een mogelijkheid om werkenden die over een bachelorgraad beschikken, binnen het werkveld veel competenties hebben verworven en blijf hebben gegeven van het kunnen studeren (en werken) op een hoger niveau, is om deze personen een gecombineerd traject aan te bieden van een hbo-masteropleiding en een Applied Researcher-programma. Het gaat dan om een traject van nominaal vier jaren.

4	AR (dt)
3	AR (dt)
2	AR (dt)
1	hbo-Master (dt)

Het betreft een deeltijds traject (met duale componenten) gedurende het gehele programma, dus gecombineerd met een baan en een geschikte werkomgeving.

De eenjarige Master is gekoppeld aan een bepaalde sector (gelet op de werkomgeving) en biedt naast de voorbereiding op het AR-programma een aantal kernvakken die binnen deze sector relevant zijn. Het is daarmee een algemene masteropleiding (of Liberal Science – of Liberal Arts).

8.6 wo-bachelor en dan hbo-master research (vt) + Applied Researcher (4 jaren nominaal)

Er zullen studenten zijn die de wo-bacheloropleiding hebben afgerond en belangstelling hebben in een meer praktische route en tevens het behalen van een PhD niet zien als optie. Zij kunnen overstappen naar het hbo, met als traject: 1 jaar hbo-master (applied research) + 3 jaren Applied Researcher (AR).

4	AR (du)
3	AR (du)
2	AR (du)
1	hbo-Master (vt)

Het programma van de hbo-masteropleiding wordt voltijds ingevuld, gericht op een bepaalde hbo-sector. Het programma voor de AR kent een duale vorm, hetgeen inhoudt dat de betrokkene tijdens de hbo-masteropleiding een werkgever dient te zoeken die betrokken wordt bij de opleiding.

8.7 Ad en aanvullend bachelorprogramma

Binnen het stelsel kent de Ad als tweejarige opleiding een eigen plek. Bij de herziening van het stelsel wordt het mogelijk om als aanbieder van een Ad-opleiding om daarbij een eigen aanvullend bachelorprogramma op te stellen in samenwerking met de eigen of een andere hogeschool. De lengte van dit aanvullend programma is bij een verwantschap twee jaren. In alle andere gevallen zal het moeten leiden tot maatwerk bij de ontvangende hogeschool als het gaat om de route die moet leiden tot de bachelorgraad. Daarvoor zal in het stelsel geen aparte afspraak worden opgenomen, mede gelet op de onzekere situatie ten aanzien van de verwantschap.

De verwantschap tussen de Ad en het aanvullende bachelorprogramma wordt in de onderlinge samenwerking tussen de betrokken aanbieders bepaald, met als norm dat de gehele route vier bachelorprogramma extra eenheden dienen te worden gevolgd, dus dat het geheel meer dan 240 studiepunten vergt, op een studeerbare wijze te behalen.

4	B
3	B
2	Ad
1	Ad

9 Ter afronding dan ook nog even... (met een aanvullend, bijkomend voorstel...)

We geven ook een paar aanvullende zaken mee incl. een idee voor 'leerrechten' (ook een belangrijk aspect van het LLO).

9.1 Volwassenenonderwijs

In dit document wordt het onderwijsstelsel in z'n algemeenheid besproken, aangevuld met een aantal nieuwe leerwegen op basis van onze analyse om de flexibiliteit te versterken. Maar daarbij hebben we te maken met een drietal inrichtingen (varianten): voltijd, duaal en deeltijd. Met het levenlang leren en ontwikkelen zal in samenhang met de dynamiek in de arbeidsmarkt het aanbod meer dan nu het geval is op de volwassenen moeten worden gericht. Het vier jaren studeren voor een bachelorgraad is dan zonder meer een behoorlijke opgave. Een Ad-opleiding gaan doen is dan wel weer een interessantere optie, met twee studie jaren.

Uiteraard kan het werken met vrijstellingen voor werkervaring en het hebben behaald van certificaten voor non-formele kwalificaties zorgen voor kortere leerwegen, maar het betekent wel dat er (mede met het inzetten van leeruitkomsten) maatwerk dient te worden geleverd. Niet alles is in een flexibel pakket onder te brengen aangezien deeltijdse (en duale) opleidingen aan de wettelijke eisen moeten voldoen d.w.z. ze dienen op te leiden voor het volledige diploma, met een studeerbaar geheel en het hebben van een onderwijs- en examenregeling waarin de formele eisen worden vertaald naar kaders die accreditatiewaardig dienen te zijn. Dat is nog vaak een kwestie van puzzelen.

Daarnaast is te constateren dat door veranderingen binnen het werkveld de vraag groeit naar korte opleidingen, met een certificaat als bewijs van het hebben verworven van de gewenste leeruitkomsten. De kern van banen zal wel relatief lang meegaan maar als het gaat om de bijkomende specifieke 'skills' en vaardigheden (rond AI om maar te noemen) zullen de ontwikkelingen sneller moeten worden gevolgd, dus door het deelnemen aan scholing.

Het is een beweging op de scholingsmarkt die al een flink aantal jaren wordt 'gepredikt' door experts en internationale bedrijven. Dat zou betekenen dat op niet al te lange termijn werkgevers (en hun personeelsafdelingen) meer en meer zullen aankloppen bij hogescholen om kortere trajecten. Maar ook de werknemers zelf zullen dat gaan doen, omdat ze binnen hun baan en rekening houdend met de sociale omgeving (privaat en bij het werk) zo snel als mogelijk is mee willen gaan met de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De investering in tijd van formeel 40 uren per week in een studie 'is niet meer van deze tijd' (al weten we dat in deeltijd de formele studielast in de praktijk altijd al een heel stuk lager ligt). Bovendien willen ze best certificaten 'verzamelen', maar het kan ook leiden tot de optie om op een gegeven moment met die bundel op zak een Ad of een Bachelor te bemachtigen.

Het past nu niet in dit document om een voorstel te doen voor het gaan organiseren van het volwassenenonderwijs op basis van arbeidsmarkt- en beroepsgerichte korte programma's. Dat het in het proces kan worden meegenomen, ook als het gaat om het gebruiken van de zgn. micro-credentials, staat buiten kijf.

9.2 Applied Researcher

In dit document hebben we een voorstel gedaan om de naam Professional Doctorate te vervangen door Applied Researcher. Daarmee wordt meer recht gedaan aan de eigenheid van het hbo en de focus op het professionele karakter van de opleidingen. Door het onderzoek te doen in een omgeving waar de toepassing ervan voorop staat in plaats van een bepaalde theorie wetenschappelijk uit te diepen, kan worden aangesloten bij de wensen van het werkveld om bezitters van de AR direct in te zetten bij bijvoorbeeld een R&D-afdeling.

Er is ook door ons gesteld dat de afkorting PD wel erg sterk lijkt op de PhD. Het tegen het wetenschappelijk onderwijs aanschurken moet zoveel mogelijk worden voorkomen. Bovendien is de PD geen internationale graad, net zo goed als dat in het Bologna proces (nog) niets met niveau 8 van het EQF wordt gedaan, dus niet met de Third Cycle in een binair systeem. Kortom, pas dit allemaal goed aan, nu het nog kan.

9.3 Aan de slag voor de komende jaren

De bezuinigingen en de wet rond de internationalisering zullen veel aandacht gaan vragen van alle betrokkenen. Ook heeft het hbo te maken met een terugloop in de instroom (en dus dalende budgetten) en dan vooral bij de bacheloropleidingen, en waar de groei bij de Ad (en de Master) gelukkig nog voor een redelijke compensatie kan zorgen. Bovendien zit men met smart te wachten op de kansen die het LLO biedt, maar waarbij een recente brief over het privaat handelen van bekostigde instellingen toch laat zien dat op bepaalde punten de touwtjes wat strakker zullen worden aange trokken (naast de vrijheden die zullen gaan ontstaan).

Alles bij elkaar zal het behoorlijk veel meerwerk gaan inhouden. Ook zullen er keuzes moeten worden gemaakt, gelet op de totale impact op het stelsel en de instellingen. Maar een vernieuwings slag moet zeker worden gemaakt, door te bezien hoe het hbo aantrekkelijk blijft voor veel jongeren en volwassenen. Vanuit de overheid valt niet veel extra's te verwachten, denken we. Dus van onderop met plannen komen, dat is wellicht de beste optie. Daarbij moet er praktisch worden gehandeld, dus niet door te blijven hangen in politieke discussies en plannen die van de overheid afhankelijk zijn. Samen als instellingen en partners is er veel van de grond te tillen.

9.4 Leerrechten: PSB en het besteden ervan – een voorstel

Een aspect van het LLO is het geven van leerrechten aan individuen, onder bepaalde voorwaarden. Het kan daarbij ook gaan om een 'persoonlijk scholingsbudget (PSB)'. Heel basaal geredeneerd mag iedereen na het mbo, havo of vwo een Ad, een Bachelor en een Master doen tegen het wettelijk collegegeld, zodanig dat door OCW de rest van de kosten wordt overgemaakt aan de instelling alwaar de betrokkene studeert. Daarbij legt de overheid er voor vier jaren geld bij, maar de student mag gewoon het wettelijk collegegeld overmaken zolang hij of zij nog aan het studeren is voor een van die graden. Een langstudeerder loopt bij een bachelor uit deze vier jaren en dan is het collegegeld het bedrag waarmee de instelling het moet doen.

Maar als iemand na twee jaren een Ad behaalt en aan het werk gaat, heeft de betrokkene nog een flink aantal jaren het recht om terug te keren naar het bekostigde onderwijs en met het betalen van het wettelijk collegegeld aan een Bachelor te beginnen en daarna ook nog een Master. Echter, als

hij of zij daarvan geen gebruik maakt, bijvoorbeeld voordat de dertigste verjaardag wordt gevierd, zou je kunnen zeggen dat het mogelijk moet kunnen zijn om dit 'recht' om te zetten in een andere regeling.

De persoon kan aangeven geen recht meer te doen gelden op het volgen van een bekostigde opleiding zodat de overheid voor hem of haar geen budget meer hoeft uit te trekken ter aanvulling van het wettelijk collegegeld. Echter, een deel daarvan kan worden besteed aan een ISB (nader te bepalen wat het bedrag is).

De betrokkene mag dit budget gaan inzetten voor persoonlijke scholing, bij bekostigde en private instellingen. Dat gebeurt zodanig dat de cursist de helft van de kosten voor z'n rekening neemt en de andere helft uit het PSB mag halen (maar een andere verdeling kan ook...). Wel is de voorwaarde dat de cursus deel uitmaakt van een formele opleiding of is gekoppeld aan een niveau van het NLQF.

Overigens verscheen vorige maand onderstaand bericht op internet. Het is ter informatie, om te laten zien dat initiatieven van onderaf zullen moeten gaan komen.

Doorstuderen mbo-hbo

De minister legde uit dat verschillen in totale studieduur en uitgaven per student tussen mbo, hbo en wo niet problematisch zijn zolang elke student een passende opleiding kan volgen. Een leerbudget zou volgens de minister vooral waardevol kunnen zijn voor om- en bijscholing later in de carrière – “als je dan nog een aantal jaren leerrecht overhebt, om tijdens je carrière gewoon weer bekostigd onderwijs te kunnen volgen.” Hoewel de initiële kosten voor OCW hoger zouden zijn, ziet de minister mogelijke opbrengsten. “Uiteindelijk win je dat terug in gezonde, tevreden werknemers die minder vaak ziek zijn. Dus je krijgt minder uitkeringen en waarschijnlijk meer belastinginkomsten.”

Publiek-private monsteroperatie

De minister temperde echter de verwachtingen door dit een “publiek-private monsteroperatie” te noemen die meerdere ministeries raakt. Hij benadrukte dat het bedrijfsleven via O&O-fondsen nu al de grootste financier is van om- en bijscholing. “De publieke middelen die daarvoor bestemd zijn, bedragen vele malen minder dan wat er in de private sector in omgaat.”

Daarom ziet hij de primaire rol bij werkgevers liggen, al kunnen ministeries zoals dat van Sociale Zaken wel bijdragen aan een ‘omwenteling’. “Ik denk dat dit hele mooie gesprekken zijn en dat de politiek er ook voor bedoeld is om dit soort vergezichten te schetsen. Want dit is, denk ik, ook goed voor de toekomst van ons land.”

10 Kortom en een aankondiging

Het is weer een lange uiteenzetting geworden als het gaat om het doen van voorstellen rond leerwegen die binnen het huidige stelsel kunnen worden ingebed. Het is absoluut niet de bedoeling om met veel haast van alles te gaan doen en alle leerwegen op zo kort mogelijke termijn te ontwerpen en vervolgens in te voeren. Het is een poging om van onze kant, dus van onderop, te komen met scenario's die niet zo snel van de overheid, dus OCW, zullen worden verwacht. Uiteraard is van die kant veel steun nodig, mede als het gaat om de wet- en regelgeving.

Later dit jaar zullen we als Leido het 25-jarig bestaan gaan vieren, met een tweedaagse die ook kan worden opgeknipt in dagdelen. Daarbij zullen bovenstaande zaken zonder meer aan de orde komen, door gastsprekers hun visie op dit alles te laten geven. Later deze maand zal er een aparte nieuwsbrief over verschijnen, om alvast te peilen wat men zoal verder aan de orde wil laten stellen.